

Szemle.

Peake Harold, *The English Village, the Origin and Decay of its Community. An Anthropological Interpretation.* 8°, 251 lap. London, Benn Brothers Ltd. 1923.

Angliá falusi településeinek és mezőgazdasági rendszerének a Paleolitikumtól és az első vándorlásoktól a jelenkorig vezetett, sőt egy utolsó fejezetben a település jövőbeli alakulását is megrajzoló széles és jó irodalomra felépített érdekes leírása. Igen helyesen egész Európa benépesülésének s a paleolit és neolit emberfajok vándorlásainak egész képébe állítja be Angliát. Az ősidők vándorlásainak és településeinek ismertetésében, leírásaiban túlmegy a szigorú kritikával elfogadhatónak határain azon igyekezetében, hogy a folyamatokról, amelyeket csak hézagosan ismerünk, kerekded képet adjon.

A korai angol településben három típust különböztet meg, a Moorland-falut, amelyet a legrégebbnek, mediterránok által építettek tart, „alpin“ völgy-típusú falut és az erdei falutípust, mely jóval későbbi és az egynyomásból kialakult két-nyomásos gazdasággal kapcsolatos. Végigvezet bennünket a százszok, wikingek, normannok bejövetelén és a gazdasági rendszernek mindenik által okozott változásain. Azután a százsz és normann rendszerek kiegyenlítődési folyamatán, amely — hála a normann energiának — nagyobb produktivitást hozott, ez pedig a népszám növekedését. Ez a juhtenyésztés felvirágzásának korszaka, mely eredetileg a szerzetesek nevezetesen a ciszterciák érdeme. Mint ismeretes, itt kezdődik Anglia gazdasági feléledése a gyapjúkivitellel. Ezzel párhuzamosan és e fejlődés természetes következményeképpen hanyatlak a „mannor“ (lovagbirtok, Rittergut) jelentősége s a rohamos népszaporodás s földszükség az első agrárforradalomra vezet, amely azonban, mint Angliában minden változás, nem robbanásszerűen, de fokozatosan következett be (1450—1600-ig). Kialakul a „parish“ (egyházközség, Kirchspiel), mint közigazgatási és gazdasági egység, de ez is csak fokozat, amely a következő nyugodtabb évszázad után ismét egy mozgalmasabb időhöz vezet el. Ezt lehet a második agrárforradalomnak nevezni (1730—1845).

Mindezeknek a fázisoknak egy-egy fejezetet szentel. Nagyon röviden végez azután, különösen arányban az őskor részletes tárgyalásával, a XIX. századdal. Foglalkozik a háború folyásával különösen a gondolkodás és erkölcsök átalakulása szempontjából és keresi az orvosságot ahhoz, hogy a magánérdekeit hajszoló embert ismét a közérdek szolgálatába lehessen állítani.

Bár a könyv nem földrajzi, hanem első részében tisztán prehistória, második részében pedig gazdaságpolitika és szociológia, a geográfus mégis rendkívül sokat fog benne találni, ami őt érdekelheti.

Gr. Teleki Pál.

Schréter Zoltán: *Az egi langyosvízű források.* (M. kir. Földt. Int. Évkönyve XXV. 1923.) 25 l. 1 térkép.

A Bükkhegység alján feltörő számos melegforrás közül Schréter részletes és gondos ösmertetését adja az egi forráscsoportnak, melyre fekvésénél fogva a magyar fürdőviszonyokban nagy jövő vár. Sajnos, a rádiumtartalmú kiváló források hasznosítása az 1918 óta bekövetkezett események miatt elodázódott.

—z.

Rozslozsnik P.—Schréter Z.—i. Roth K.: *Az esztergomvidéki szénterület bányaföldtani viszonyai.* (M. kir. Földtani Int. kiadv. 1922.) 128 l. 2 tábla és 1 térkép.

A természetesen elsősorban geológiai irányú terjedelmes monografiának bennünket érdeklő része különösen a bányászat története. (44—51.)

Leidenfrost Gyula: *Kalandozások a tengeren.* Egy tengerkutató naplója. Budapest, Stádium kiadása, 1924, 270. l.

Leidenfrost e pompásan illusztrált kötete a magyar tengerkutatás szegényke történetét örökíti meg. Bár emberföldrajzi vonatkozása alig van, megemlítjük e helyen a magyar tudomány e fájó emlékét, mert a magyar Adrián az első magyar tudományos tevékenységről számol be. —z.

Alfred Hettner: *Grundzüge der Länderkunde. I.: Europa.* Teubner, Lipcse 1923. 373 l. és 4 térképmelléklet. *Második kiadás.*

Hettner leíró földrajzának e második kiadása a háború jegyében készült. Már a terjedelmén meglátszik ez, hiszen csaknem az első kiadás felére zsugorodott össze. A német könyvpiac sem bírja el a drága könyveket.

Már az első kiadást is jellemezte szerzőnek rendkívül tömör stílusa. Nem volt ez akkor a világosság kárára, most azonban nem küzdheti le az olvasó azt az érzést, hogy ez a munka inkább felvilágosítást nyújtó igen-igen lelkiismeretes adatgyűjtemény, de kevésbé összefüggő olvasmánynak való. Például említem, hogy a spanyol félszigetre összesen 20 lap, a keleteurópai táblára 30 lap jut, amiből sok esik a nagyszámban közölt világosrajzú térképmellékletre.

Egyike a világirodalom legjobb leíró földrajzának és a világháború eredményeit elsőnek részesíti figyelemben. Sokan szemére vetették Hettnernek a természetes részek szerint való leírást, mely következképpen nem lehet mindig figyelemmel a politikai határookra. Ez a módszer a békekötések után újabb próbán esett át.

Igen jóleső a „Die Karpatenländer“ c. fejezet, mely ugyan mindössze 7 lap terjedelmű, azonban a kárpáti medence összefoglaló, igen világos földrajzi jellemzését adja. A földrajz egyik legnevesebb német tudósa állapítja meg itt, hogy ezek a területek együvé tartozók és, hogy „Ungarn zerstückelt“ ... „ohne natürliche Grenzen, in dieser Form ein kaum möglicher Staat“.

Kár, hogy ezt a megfontolt megállapítását éppen nem tárgyilagos állításokkal zavarja végül. Néhányat megjegyzés nélkül sorolunk fel:

„Erdélyben talán római idők óta oláhok, azaz romanizált dákok, maradtak fenn ...“

„Magyarország kétségtelen urai a magyarok lettek és zsarnoki módon elnyomták a többi nemzetiségeket ...“

„A magyarok kultúrájukat főként Németországból vették. A németeknek, sajnos, ez kevés hasznára vált; ellenkezőleg, a magyarok saját nyelvüket irodalmi nyelvvé fejlesztették és saját irodalmat létesítettek ...“

A térképeken következetesen Ofen Pest szerepel s azonfelül csupa németnevelő város. Kivétel csupán Temesvár, melyet csodálatosképpen Debrecennel és Hódmezővásárhellyel együtt „nem igazi városoknak, hanem a nomádok sátorboraiból keletkezett, szétterülő, többnyire a sztyep kellős közepén fekvő óriás falvaknak“ mond.

Kogutowicz Károly.

De la Revelière: Europe centrale, étude d'incendie par. Paris, Vernet et Warin 1923, 86 l. 16°.

Mint a cím is mutatja, e kis könyv szerzője nincs megelégedve Középeurópának azzal az új rendjével, amelyet az 1919—20-i békekötések hoztak létre. Sok történelmi és kevés földrajzi érvet sorakoztat fel az egykori Magyar-Osztrák Monarchia fenntartása mellett. Történelmi és gazdasági alapon kimutatja az Osztrák Köztársaság életképtelenségét, Cseh-Szlovákia, Jugoszlávia és Nagy-Oláhország gyöngeit főleg néprajzi szempontból, végül azt a szörnyű igazságtalanságot, amit Magyarország feldarabolásával követtek el a vezető entente-hatalmak. A német egység megbontatlansága ellenben fáj neki. Angliát és Amerikát vádolja, hogy a katolikus Ausztria-Magyarországot széjjel szedték, a protestáns Németországot pedig kímélték. Utóbbinak és Oroszországnak ellensúlyozására szükségesnek tart egy erős dunai államot, amelynek magvát azonban a kis entente-ban nem találja meg.

Adatai nincsenek rendszeresen csoportosítva, nem is mindig pontosak, de legálább megvan az az elégtételünk, hogy végre akadt egy francia szerző, aki a mi javunkra téved. Általában véve liberális katolikus és legitimista szellem hatja át a szerzőt. Sok zavaros előadása közt talán legnaivabb a budapesti diplomáciai tesztet bemutatása, ahonnan az asszonyokat sem felejtí ki.

A fölvetett problémák megoldása sem jut kifejezésre szabatos formában. Legszívesebben látná a magyar trónon József főherceget, akinek nagyanyja Orléans-i hercegnő volt, de hogy mi és mekkora legyen az a terület, amelyen uralkodjék, azt nem mondja meg, valamint azt sem, hogyan képzei az elkövetett igazságtalanságok jóvátételét.

Az ellenünk intézett rágalom-hadjárat közepette örülni tudunk a rokonszeny illetén megnyilvánulásának is, de jobb prókátorokra volna szükségünk.

p.—

M. J. Brunhes, L. Eisenmann: La Tchécoslovaquie. Conférences faites à l'Union Française. Paris, G. Crès & Cie. 206 lap 16°.

Cseh-Szlovákiáról előadásokat tartottak Párizsban jeles francia tudósok. A gyorsírással lejegyzett szöveg könyvalakban is megjelent. Szó volt az új köztársaságról, sokféle szempontból; itt csak a földrajzi vonatkozásokról fogunk megemlékezni.

Cseh-Szlovákia földjét és népét Brunhes ismertette, az emberföldrajz híres művelője és tanára a Collège de France-on. Alulírott sohasem tartozott Brunhes rajongói közé, de a most megjelent előadásban foglalt kijelentések őszinte csodálkózással töltik el.

Elismeri Brunhes, hogy Cseh-Szlovákiában nincs valami nagy mértani és földrajzi egység, de szerinte ez nem árt egy ország szilárdságának, sőt az össze nem illő részekből összetakolt (disparate) államok képviselik az igazi földrajzi és politikai hatalmat. Ezzel az axiómával, aminek bizonyítását a szerző nem tartja szükségesnek, elintézi az újdonsült ország összes földrajzi képtelenségeit.

Még feltűnőbb az a mód, ahogyan Prágát mint a hernyóalakú állam fővárosát próbálja igazolni, mert itt még „bizonyítékokat” is sorakoztat fel. Neki ugyanis előadásaiiban kedvelt tárgya a peremfőváros (capitale marginale). Itt Prágát Párizsához hasonlítja, mert ez az utóbbi is három kisebb tartomány avélen fekszik és magához vonzotta az apró egységek forgalmát a középen fekvő vásárhelyekről.

Azt azonban nem említi, hogy Párizs Franciaország súlypontjában fekszik, úgy mint London Angliában, míg Cseh-Szlovákiának, ha van súlypontja, az Pozsony táján lehet, talán osztrák vagy magyar területen.

A határokról elismeri, hogy azok helyenkint kívánni valót hagynak hátra, de azzal vigasztalódik, hogy vannak Európában rosszabbul körülhatárolt államok, mégis életképesek!

Nagyobb baj, hogy nincs az országnak tengere, de ott a Duna, az Elba és ezekhez járul majd a szabályozás után az Odera. A másik előadó e tárgyban hivatkozni fog még Svájc példájára és azokra a jogokra, amelyeket Hamburg, Stettin és Fiume kikötőiben biztosítanak a békeszerződések e nagy jövőjű államalakulásának.

A népről szóló fejezet sem sokkal komolyabb, de belecsúszott egy kis őszinteség, amit a szerző nem győz hangsúlyozni. A csehek és szlovákok közt felmerült ellentéteket nyiltan bevallja, bár nem győz rajtuk eleget csodálkozni, hiszen szerinte a két nép származása és történelme (!) közös.

Még rosszabbul áll az ügy a többi nemzetiségekkel. A ruténeknek nincs más bajuk, mint hogy a magyarok elnyomták őket, de most cseh vezetés alatt szabadon fejlődhetnek (!). A német problémának egész súlyát érzi és összes nehézségeit bevallja Brunhes, de a magyarokat egész egyszerűen elsikkasztja.

A gazdasági kérdéseket Eisenmann párizsi egyetemi tanár mutatja be. Kevesebbet ferdít, de durvábban és igazságtalanabban támad bennünket, mint Brunhes. A szlovákoknál nemcsak az analfabéták nagy számát, de még a hektáronként számított hozam alacsonyágát is a magyar politikai rendszer rovására írja. Persze azt elhallgatja, hogy Magyarország nemzetiségei többnyire műveltebbek és jobb módban élnek, mint a határokon túl lakó, független államot alkotó rokonaik. A csehek is idegen uralom alatt jutottak műveltségük mai magas fokára.

A németekről annyit elismer Eisenmann, hogy a cseh ipart ők tartják kezükben. Azt is elismeri, hogy sok az a 19%, amit a lakosságból a hadsereg és a szabad foglalkozások elfoglalnak, mikor a francia közvélemény a maga 11%-át is túlmagasnak tartja — és méltán. Mindez azonban nem akadályozza meg a szerzőt abban, hogy gazdasági és társadalmi egyensúlyról példálózzon, mert a földművesek és iparosok arányszáma közt csekély a különbség. Egyúttal kinevezi a csehek Kelet és Nyugat hivatott közvetítőinek, nem csak azért, mert a földrajzi helyzetük erre állítólag kijelöli őket, hanem azért is, mert szlávok, a műveltségük pedig nyugati.

Földrajzot nem sokat lehet tanulni ebből a könyvből, főleg igazat nem, de annál több politikát. Brunhestől megtudjuk azt is, mi az oka ennek a sok szépítésnek. A cseheké az érdem, hogy a háború alatt szétrombolták a németek Mittel-Európáját. Ők közvetítették Párizsban a lengyelek és franciák között. (? Szerk.) Ők ismertették a szövetséges hatalmak előtt a középeurópai állapotokat. Vezető embereik Párizsban, Londonban és Washingtonban tárgyaltak a nyugati hatalmak politikusaival.

Meg kellett érnünk, hogy a pángermánizmus ellen folytatott négyszáz éves küzdelem után mi legyünk a Drang nach Osten előőrsei és a csehek négyszáz éves szolgásgát után mint szabadítók szerepelhessenek Középeurópában.